

Retningslinjer for immaterielle rettigheter ved Høgskolen i Bergen

Innholdsfortegnelse

1 Innledning	9
1.1 Bakgrunn.....	9
1.2 Hvilke lover regulerer rettighetsfeltet.....	9
1.3 Personer som kan omfattes av lovverket.....	10
1.3.1 Vitenskapelig ansatte.....	10
1.3.2 Andre ansatte.....	10
1.3.3 Studenter og stipendiater.....	10
1.4 Arbeidsområder som kan omfattes av lovverket.....	11
1.5 Forvaltning av resultatene av forsknings- og utviklingsarbeid.....	11
1.5.1 Generelt.....	11
1.5.2 Forhold til utenforstående tredjeparter.....	12
1.5.3 Student- og stipendiatarbeider.....	13
2 Publisering	14
2.1 Generelt.....	14
2.2 Publisering eller kommersialisering?.....	14
2.3 Open Access og Open Source.....	14
2.4 Kreditering.....	15
3 Høgskolens bruk av resultatene av ansattes arbeid i undervisning	16
3.1 Ansattes undervisningsopplegg og undervisningsmateriale.....	16
3.2 Opptrykk av ansattes artikler i kompendier m.v.....	17
4 Høgskolens bruk av resultatene av ansattes arbeid i forsknings- og utviklingsøyemed	18
5 Særlige spørsmål knyttet til kommersialisering av resultatene av ansattes arbeid	19
5.1 Innledning.....	19
5.2 Kommersialisering av faglitterære publikasjoner og undervisningsmateriale.....	20
5.3 Kommersialisering av patenterbare oppfinnelser.....	20
5.4 Kommersialisering av datamaskinprogrammer.....	21
5.5 Kommersialisering av databaser.....	22
5.6 Kommersialisering av fysiske gjenstander.....	22

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Høgskolen i Bergen (HiB) samarbeider med Bergen Teknologioverføring a.s. (BTO) om kommersialisering. Randsoneselskapet BTO er etablert av Universitetet i Bergen (UiB), HelseBergen og Havforskningsinstituttet for kommersialiseringsformål. HiB samarbeider med UiB innenfor både utdanning, forskning og nyskaping. UiB utarbeidet i 2008 en policy for håndtering av immaterielle rettigheter, og rektor ved UiB har vært positiv til at HiB kan benytte dette dokumentet som grunnlagsdokument for utvikling av høgskolens policy. Dette kan være med å gi retning til en felles forståelse og praktisering av rettighetspolitikken ved de to institusjonene. Høgskolen har derfor valgt å bruke UiB sitt policydokument som utgangspunkt, og har i stor grad brukt både struktur og formuleringer fra dette dokumentet.

1.2 Hvilke lover regulerer rettighetsfeltet

Rettighetspolitikken omfatter hovedsakelig immaterielle rettigheter. En immateriell rettighet er retten til resultatet av en intellektuell eller skapende innsats, og kjennetegnet¹, dvs. rettigheter til "ikke fysiske objekter" skapt av menneskers kunnskap og kreativitet -forkortes ofte til IR og omtales også som IPR, som er en forkortelse for det engelske begrepet "Intellectual property rights". Immaterialretten omfatter hovedsakelig rettsregler som gir enerett til disse resultatene.

Åndsverk er et resultat av skapende innsats, og med åndsverk kan forstås litterære, vitenskapelige eller kunstneriske verk av enhver art uansett uttrykksmåte og uttrykksform. Opphavsretten verner verkets utforming og ikke bakenforliggende ideer, kunnskap eller metoder. Beskyttelse av et åndsverk oppstår i og med verkets skapelse, og det avgjørende for om en frembringelse er vernet etter opphavsrettslige regler er at verket tilfredsstillende kravet til verkshøyde som innebærer at verket må ha preg av noe nytt og originalt og være uttrykk for en individuell skapende innsats.

"Lov om patenter" ("Patentloven"), "Lov om beskyttelse av design ("Designloven") og "Lov om opphavsrett til åndsverk m.v." ("Åndsverkloven") har det fellestrekk at de etablerer eneretter til de immaterielle verdier. I motsetning til opphavsretten som oppstår i det verket er frembrakt for omverden, bygger patent og designretten på et registreringssystem der eneretten oppnås etter søknad og vurdering om vilkårene for enerett er oppfylt. Patentlovgivningen stiller opp vilkårene for å få meddelt patent, rettsvirkningene av at patent er meddelt, hvilke handlinger som

¹ For eksempel varemerke, fellesmerke og foretaksnavn

bare kan utøves med patenthaverens samtykke og hvilken utstrekning patentvernet har. Arbeidstakeroppløsningsloven regulerer forholdet mellom arbeidstaker og arbeidsgiver når arbeidstakeren frembringer en patenterbar oppfinnelse. Andre aktuelle lover er bl.a. " Lov om vern av kretsmønstre for integrerte kretser" ("Kretsmønsterloven"). Lovgivningen knyttet til kjennetegn eller andre individualiseringsmidler, eksempelvis "Lov om varemerker" og "Lov om fellesmerker", anses for å være av underordnet betydning i forhold til rettighetspolitikken ved HiB.

1.3 Personer som kan omfattes av lovverket

Høgskolens rettighetspolitikk bør i utgangspunktet gjelde resultater frembrakt både av vitenskapelig ansatte og øvrige ansatte.

1.3.1 Vitenskapelig ansatte

Resultatet av de vitenskapelige ansattes arbeid vil stå i en særstilling, fordi utøvelsen av den faglige virksomheten som alminnelig utgangspunkt skjer ut fra den ansattes eget valg, og ikke er underlagt noen form for styringsrett eller instruksjonsmyndighet fra arbeidsgiver. Bak dette ligger prinsippet om forskningens og undervisningens frihet, slik dette er slått fast i Universitets- og høyskoleloven § 1-5. De generelle prinsipper om rettighetsovergang til arbeidsgiver kan derfor ikke uten videre anvendes på disse ansatte.

Behovet for en gjennomgang av forholdet mellom arbeidsgiver og arbeidstaker når det gjelder immaterielle rettigheter, vil derfor som alminnelig regel være størst i forhold til denne gruppen ansatte.

1.3.2 Andre ansatte

Resultater av andre ansattes arbeid vil i større grad enn hva tilfellet er for vitenskapelig ansatte, være av en slik art og ha en slik tilknytning til den ansattes arbeidsforhold at høgskolens rettigheter må anses klarlagt ved de generelle regler i arbeidslivet, uten at det er behov for ytterligere avtaleregulering. Det vil imidlertid kunne være situasjoner hvor også disse ansatte yter en slik selvstendig skapende innsats at dette må anses å falle utenfor ansettelsesområdets kjerneområde, og hvor det derfor vil kunne være behov for særskilt avtale med arbeidsgiver om rettighetsspørsmålet.

1.3.3 Studenter og stipendiater

Det knytter seg enkelte særlige forhold til studentarbeider og til arbeider frembrakt av phd-kandidater som er ansatt ved høgskolen, men som tar sin formelle doktorgrad ved en annen institusjon. Dette er særskilt behandlet nedenfor i punkt 1.5.3.

1.4 Arbeidsområder som kan omfattes av lovverket

Følgende områder kan omfattes av Høgskolen i Bergens rettighetspolitikk:

1. Faglitterære publikasjoner og undervisningsmateriale
2. Patenterbare oppfinnelser
3. Datamaskinprogrammer
4. Databaser
5. Fysiske gjenstander
6. Andre områder

De enkelte områdene kan kort eksemplifiseres slik:

1. Faglitterære publikasjoner og undervisningsmaterieell kan være kursbeskrivelse, et kompendium, en bok, en artikkel eller lignende. Rettighetene her reguleres av Åndsverkloven.
2. Patenterbare oppfinnelser er oppfinnelser som oppfyller Patentlovens krav. Rettighetene reguleres av Arbeidstakeroppfinnelsesloven.
3. Datamaskinprogrammer og rettighet til disse reguleres av Åndsverkloven, eventuelt Arbeidstakeroppfinnelsesloven.
4. Databaser reguleres av Åndsverksloven, eventuelt Arbeidstakeroppfinnelsesloven.
5. Fysiske gjenstander som fremkommer som resultat av forskning er ikke klart lovregulert, men må likevel vurderes innenfor rammen av høgskolens rettighetspolitikk.
6. Andre områder som kan være en følge av forskning kan tenkes vernet som varemerke, design, kretsmønster i integrert krets eller annet. Disse feltene er ikke behandlet da de ansees å spille en liten rolle for høgskolens rettighetspolitikk.

De ulike områdene er nærmere beskrevet og vurdert i kap. 5.2 til 5.6.

1.5 Forvaltning av resultatene av forsknings- og utviklingsarbeid

1.5.1 Generelt

Det primære formål med forskningen ved høgskolen er å bidra til kunnskaps- og forskningsfelleskapet regionalt, nasjonalt og internasjonalt og sørge for åpenhet om resultater fra forskning eller faglig eller kunstnerisk utviklingsarbeid. Det er samtidig viktig at HiB forvalter rettighetene til materiale som er frembrakt på høgskolen på en slik måte at høgskolen ikke mister muligheten til selv å utnytte dette. Høgskolen skal også som en del av sin samfunnsoppgave bidra til innovasjon og nyskaping, gjennom å legge til rette for bedre næringsmessig utnyttelse av slike forskningsresultater.

1.5.2 Forhold til utenforstående tredjeparter

Forskning og utviklingsarbeid vil i mange tilfeller skje i samarbeid med eller med finansiering fra utenforstående tredjeparter. Dette kan skje ved

1. samarbeid med norske og utenlandske forskningsinstitusjoner, slik som universiteter og forskningsinstitutter, eller andre institusjoner
2. ekstern finansiert forskning (for eksempel fra NFR eller EU)
3. oppdragsfinansiert utviklingsarbeid (for bedrifter, fylkeskommune, kommune eller departement, eller andre som gjør krav på rettigheter)

Forskningssamarbeid

Dette dokumentet vil kun peke på enkelte overordnede problemstillinger. Ved forskningssamarbeid med utenforstående tredjeparter vil disse kunne opparbeide rettigheter som er omhandlet i dette dokumentet. Rettighetene vil da som regel bli et sameie mellom de forskjellige bidragsyterne. Det er viktig at det inngås avtaler som i tilstrekkelig grad sikrer HiB rett til å utnytte resultatene av slikt forskningssamarbeid. Rettighetene må stå i et rimelig forhold til de ressursene høgskolen har bidradd med.

Ekstern finansiert forskning

Ved avtaler om ekstern finansiering vil ekstern tredjepart i de fleste tilfeller forutsette at rettighetene til resultatet av forskningsprosjektet skal tilfalle enten høgskolen eller tredjeparten selv. Det understrekes at slike avtaler ikke i seg selv binder den enkelte forsker som deltar i det eksterntfinansierte prosjektet, men i en del tilfeller vil det ligge som en underforstått forutsetning at slik overdragelse skjer. Det vil være viktig å unngå at det oppstår uklarhet med hensyn til rettighetsspørsmål ved slikt samarbeid, og avklaring av rettighetsspørsmål vil måtte inngå som et fast element ved slik samarbeid. I alle tilfeller skal prinsippene i Åndsverkloven følges og alminnelige prinsipper om akademisk frihet respekteres.

Oppdragsfinansiert utviklingsarbeid

Høgskolen har en lang tradisjon for å ta på seg utviklingsorienterte fagoppdrag. Oppdragene som er fullfinansierte kan komme fra både offentlige og private aktører. Det viktig å gjøre avtaler i forkant om hvem som har hvilke rettigheter til resultatene. Uansett vil det overordnede prinsippet om skaperens rett til åndsverket stå fast. I tillegg er det viktig at høgskolen sikrer seg retten til å kunne bruke resultatene videre i forsknings- og undervisningssammenheng, men på en slik måte og i et slikt tidsperspektiv at det ikke ødelegger for oppdragsgivers formål med arbeidet.

1.5.3 Student- og stipendiatarbeider

Studenter

En problemstilling er høgskolens rådighet over åndsverk som er frembrakt av studenter, særlig i relasjon til utnyttelse i høgskolens egen undervisnings- og forskningsvirksomhet. Dette kan være skriftlige arbeider, i form av for eksempel bachelor-, masteroppgaver eller kunstnerisk virksomhet. Dette kan dreie seg om utlån av studenters hovedfagsoppgaver, men også spørsmål om høgskolens adgang til å gjøre programvare som studenter utvikler tilgjengelig for andre i undervisnings- og forskningsøyemed. Det rettslige utgangspunktet er at studenter innehar rettighetene til det de frembringer som en del av studiet, det være seg åndsverk, patenterbare oppfinnelser eller rettslig vernede databaser. Høgskolens utnyttelse av slike frembringelser forutsetter derfor avtale med studentene.

Stipendiater

Stipendiatene er, i motsetning til studentene, ansatt ved høgskolen med det formål å skrive en doktoravhandling. En kompliserende faktor i dette bildet er at stipendiatene som er ansatt ved høgskolen, i tillegg vil utdanningsmessig være knyttet til en ekstern gradgivende institusjon.

Rettighetsfraskrivelse og rett til utdanning

Ved opptak på bachelor-, master- eller doktorgradstudier er det ikke anledning til å kreve at studenten eller kandidaten fraskriver seg rettighetene til resultatet av arbeidet frembrakt under studiet. Dette vil i så fall være et ulovlig inngrep i retten til utdanning, jfr. universitets- og høyskoleloven §7-1(1).

Ved enkelte prosjekter som er spesielt ressurskrevende for høgskolen, for eksempel ved at de krever innkjøp eller leie av spesielt utstyr, må man likevel kunne kreve at studenten samtykker i å gi høgskolen visse rettigheter ved en eventuell senere kommersialisering av resultatet. Forutsetningen må imidlertid være at studenten alternativt kan gjennomføre bachelor- eller mastergradsstudiet ved et annet, mindre ressurskrevende, prosjekt.

Kreditering

En særlig problemstilling i forholdet mellom henholdsvis student, stipendiat og veileder er hvem som skal krediteres ved publisering av arbeider studenten og stipendiaten har frembrakt. Det påligger høgskolen å gjøre studentene og stipendiatene uttrykkelig oppmerksom på "Vancouverreglene" om kravene for å kunne stå som medforfatter, og hvilke konsekvenser disse har for hvordan man krediterer andre ved publisering, samt sørge for at disse blir fulgt. (Vancouverreglene er omtalt under punkt 2.4).

2 Publisering

2.1 Generelt

Undervisning, forskning og formidling er høgskolens hovedoppgaver, og den virksomhet som skal ligge i bunnen for alle andre funksjoner. Det er i høgskolens og samfunnets interesse at resultatene av vitenskapelig ansattes arbeid i så stor grad som mulig blir gjort tilgjengelig for både forskerfellesskapet og allmennheten. Kommersiell utnyttelse av forskningsresultater må være en biaktivitet, og slik virksomhet må skje på en måte som ikke kommer i konflikt med institusjonens plikt til å formidle sine forskningsresultater og grunnlaget for disse, jf. universitets- og høyskoleloven § 1-3 bokstav d. Det er en målsetting og forpliktelse for høgskolen å legge til rette for publisering av ansattes forskningsresultater.

2.2 Publisering eller kommersialisering?

Arbeidstakeroppløsningsloven § 6(3) legger stor vekt på ansattes rett til å publisere. Det angis at vitenskapelig ansatte ved universitet og høyskoler etter melding til arbeidsgiver, har rett til å publisere en patenterbar oppfinnelse, selv om dette fører til at oppfinnelsen taper sin nyhet og derfor ikke kan patenteres. Forskerens ønske om å formidle forskningsresultater til vitenskapssamfunnet og verden for øvrig er med andre ord gitt prioritet framfor kommersialiseringsinteresse som kan tilsi hemmelighold. Vi vil likevel gjøre oppmerksom på muligheten til både å publisere og å patentere. Dersom en leverer søknad om patent kan en i ettertid publisere fritt. Det er ikke mulig først å publisere og så søke om patent.

2.3 Open Access og Open Source

Publisering av artikler behøver ikke nødvendigvis skje i kommersiell form i trykt eller elektronisk bok eller tidsskrift, det kan også benyttes åpen tilgjengeliggjøring på Internett (såkalt Open Access). Dette er i hovedsak enten publisering i åpent tilgjengelige elektroniske tidsskrifter eller i åpne, nettbaserte forskningsarkiv. I høgskolens vedtatte FoU-plan er arkivering i BORA (Bergen Open Research Archive) en målsetting. En særegen form for publisering er tilgjengeliggjøring av data-maskinprogrammer som såkalt åpen kildekode (Open Source). Programmets kildekode gjøres da tilgjengelig for brukerne. En kan også knytte lisenser til kildekoden. Dermed blir ikke kildekoden bare gjort tilgjengelig for allmennheten, men brukerne kan også, på visse vilkår, gis tillatelser til å bruke, bearbeide og gjøre kildekoden og ferdig kompilerte programmer tilgjengelig for allmennheten, både i opprinnelig og i endret form. Bruk av slike lisenser i forskningssammenheng vil ikke bare gjøre forskningsresultatene som ligger i programmene lettere tilgjengelig,

men kan også legge grunnlag for utvikling av forskningsverktøy som ikke ville ha blitt utviklet dersom slike tillatelser ikke hadde blitt gitt. Hensynet til publiseringsfriheten tilsier videre at vitenskapelige ansatte bør kunne "publisere" sine arbeider gjennom å gjøre dem tilgjengelig som åpen kildekode under åpne lisenser, selv om det vanskeliggjør en eventuell senere kommersialisering av programmet, jf. løsningen på den parallelle konflikten ved patenterbare oppfinnelser i Arbeidstakeroppfinnelsesloven § 6(3). Uavhengig av den opphavsrettslige vurderingen av dette spørsmålet, bør høgskolen ikke motsette seg at vitenskapelig ansatte tilgjengeliggjør kildekode og programmer som er frembrakt i arbeidet under åpne programvarelisenser.

2.4 Kreditering

Et særlig spørsmål som oppstår ved publisering av vitenskapelige arbeider, er hvem som skal krediteres ved publiseringen. Opphavspersonen til et åndsverk har etter Åndsverkloven § 3(1) "krav på å bli navngitt slik som god skikk tilsier". Her er det et viktig poeng at det bare er den eller de som har bidratt med original, skapende innsats til verkets utforming som kan anses som opphavspersoner til dette. Den som har bare bidratt med ideer, forskningsresultater, økonomisk eller praktisk bistand og lignende, kan ikke anses som opphavsperson til verket.

Rett til navngivelse ved publisering kan imidlertid følge av andre regler. Et eksempel på et slikt regelsett er de såkalte "Vancouverreglene"²

Forfatteren må som oppstiller tre vilkår for å bli kreditert som forfatter av en publisert artikkel i artikkelens byline.

1. Bidra vesentlig til innhenting av data eller analyse og tolkning av innhentede data som ligger til grunn for artikkelen og til utformingen av denne
2. Skrive utkast til artikkelen eller omarbeide artikkelen på sentrale punkter
3. Godkjenne artikkelen for publisering

Bidragstyttere som har bidratt til artikkelen på andre måter, men uten å oppfylle de tre vilkårene, skal i stedet krediteres utenfor byline i en egen del av artikkelen. "Vancouverreglene" gjaldt i utgangspunktet bare ved publisering i biomedisinske tidsskrifter, men disse prinsippene er i ferd med å få karakter av forskningsmessig etiske retningslinjer som legges til grunn på alle fagfelt. Vancouverreglene bør tas i bruk på bred front ved Høgskolen i Bergen.

² Uniform Requirements for Manuscripts Submitted to Biomedical Journals, sist oppdatert i oktober 2008, som er tilgjengelig på <http://www.icmje.org/>.

3 Høgskolens bruk av resultatene av ansattes arbeid i undervisning

3.1 Ansattes undervisningsopplegg og undervisningsmateriale

Ansattes egen undervisning

Som en del av sitt ansettelsesforhold produserer vitenskapelig ansatte større mengder materiale til bruk i undervisningen. Eksempler på slikt materiale kan være oppgaver til bruk i undervisningen og annet generelt undervisningsmateriale, presentasjoner til bruk i forelesninger, disposisjoner for utdeling til studentene, og lyd- og filmopptak av forelesninger. Høgskolen må i kraft av ansettelsesforholdet anses å ha tillatelse til utnyttelse av materialet i forbindelse med undervisning som den ansatte utfører.

Bruk av materiale for andre

Oftest er det den ansatte selv som står for utnyttelsen, for eksempel i forbindelse med egne forelesninger. Spørsmålet om høgskolens rett til undervisningsmateriale oppstår først og fremst der den ansatte slutter eller opphører å undervise i fagene han eller hun har utarbeidet undervisningsmateriale for. Utgangspunktet må her være at høgskolen ikke alene i kraft av ansettelsesforholdet har fått overdratt noen fullstendig rett til materialet. Høgskolen kan for eksempel ikke nekte den ansatte å utnytte materiale han eller hun selv har utarbeidet, ved en annen institusjon. Spørsmålet blir dermed om høgskolen har fått overdratt en begrenset rett til også selv å utnytte materialet, uten opphavspersonens medvirkning og kontroll. Her må det sondres mellom materiale som ansatte har utarbeidet for bruk i undervisningen mer generelt – altså også for andre brukere – og materiale som ansatte har utarbeidet med sikte på egen fremføring, typisk opplegg for egne forelesninger. Høgskolen må anses å ha fått overdratt rett til utnyttelse av materiale som er utarbeidet til generell bruk. Her mangler den tette tilknytning mellom opphavsperson og fremførelse som ellers kan tilsi at dette anses som en personlig rettighet for ham eller henne. Det normale vil imidlertid fortsatt være at undervisningsopplegg er noe den ansatte utarbeider som et personlig faglig prosjekt med sikte på egen fremføring, og at slikt materiale ikke er ment for utnyttelse av andre enn den ansatte selv.

Større undervisningsopplegg

Ved utarbeidelse av større undervisningsopplegg, for eksempel programmer, multimediamateriale og film, kan derimot institusjonens rett til materialet i en del tilfeller følge av måten undervisningsmaterialet er blitt til på. Den ansatte kan for eksempel være ansatt eller frikjøpt fra undervisningsplikt med det formål å arbeide

med dette. I slike tilfeller bør det utformes egne avtaler for å skape klarhet i rettighetsforholdene.

Opptak av undervisning

Den ansatte bør kunne motsette seg opptak av egne fremføringer. En forelesning kan være en personlig vinkling av et fagstoff, og formen kan miste mye av sitt særpreg dersom man gjør opptak av forelesningssituasjonen. En er ikke tjent med en situasjon der forelesere føler at de må sikre seg, f.eks. ved å lese opp fra et ferdigskrevet manus. Samtidig er det liten tvil om at utviklingen på mange områder går i retning av ulike former for opptak, ikke minst er dette tilfelle ved fjernundervisning. Opptak må imidlertid skje gjennom en avtale med den enkelte foreleser, slik at denne kan være med på å bestemme noe av opptakets form og premissene for distribusjon. Det må også implementeres et system for varsling dersom man gjør endringer i eksisterende opptak.

3.2 Opptrykk av ansattes artikler i kompendier m.v.

Høgskolens utnyttelse av ansattes faglitterære produksjon, for eksempel ved opptrykk i kompendier og kopiering for utdeling i undervisningen, vil som alminnelig utgangspunkt innebære en utnyttelse som krever samtykke fra rettighetshaver. Slikt samtykke har høgskolen per i dag innhentet gjennom avtaler om avtalelisens med flere rettighetshaverorganisasjoner (deriblant Kopinor). Det pågår nå forhandlinger mellom Universitets- og høyskolerådet om også å utvide Kopinor-avtalen til å gjelde digital utnyttelse av verk i undervisningen. HiBs vederlag til Kopinor tar utgangspunkt i antall studenter og ansatte, som ganges med en vederlagsats som justeres årlig. Slike avtalelisensordninger er imidlertid ikke til hinder for at høgskolen klarer utnyttelse av materialet direkte med rettighetshaverne.

4 Høgskolens bruk av resultatene av ansattes arbeid i forsknings- og utviklingsøyemed

Det er en overordnet målsetting for høgskolens virksomhet at forskningsresultater og i rimelig omfang også underlagsmaterialet for disse, skal være tilgjengelig for andre i forskningsøyemed. Forskningsresultater som er vernet som immaterielle rettigheter, vil ofte likevel kunne anvendes, fordi den generelle kunnskapen som ligger bak i alle tilfelle skal være fritt tilgjengelig. Hvis forskningsresultater er frembrakt i samarbeid med utenforstående tredjeparter, kan det her oppstå særlige problemer. Her kan det oppstå spørsmål om utnyttelse av informasjonen som krever samtykke fra utenforstående. For å sikre at HiB skal kunne utnytte resultatene i forskningsøyemed, er det da nødvendig at høgskolen i forkant av eller så tidlig som mulig i prosjektet, sikrer seg rett til slik anvendelse gjennom avtaler med sine ansatte og eventuelle utenforstående tredjeparter.

Når det gjelder fysiske gjenstander som er frembrakt med høgskolens ressurser eller på annen måte er samlet inn eller blitt til gjennom høgskolens virksomhet, må disse anses som HiBs eiendom så langt dette ikke er eller vil komme i konflikt med inngåtte avtaler eller andres rettigheter.

Forskere ved HiB bør kunne avgi fysiske gjenstander som er høgskolens eiendom med følgende begrensninger:

1. noe av gjenstanden skal være igjen på høgskolen, dvs. man skal normalt ikke tømme kilden
2. mottaker skal ikke videreformidle materialet til tredjepart uten HiBs godkjenning
3. forskeren kan bare gi bort fysiske gjenstander til forskningsformål
4. bortgivelse til kommersielle forhold krever særlig avtale
5. forskeren skal innhente undertegnet avtale om bruken av det utleverte materiale (Material Transfer Agreement) fra mottaker før utsendelse

Høgskolen har plikt til å gi forskere som har bidratt til å frembringe forskningsmateriale rett til livslang tilgang til foreliggende materiale og til å utnytte dette. På samme måte bør forskere ved HiB, i samsvar med etablerte sedvaner og i tråd med prinsippet om etterprøvbarhet av forskningsresultater, stå fritt til å dele forskningsresultater, også i form av fysiske gjenstander, med kolleger ved andre institusjoner. Ved publisering i enkelte vitenskapelige tidsskrifter, vil forfatterne etter tidsskriftenes avtalepraksis måtte forplikte seg til å dele slike gjenstander.

5 Særlige spørsmål knyttet til kommersialisering av resultatene av ansattes arbeid

5.1 Innledning

Ved spørsmål knyttet til høgskolens rett til å overta resultatet av ansattes arbeid med sikte på kommersialisering, må det sondres mellom to typer av frembringelser. På den ene siden har man faglitterær produksjon og kunstnerisk produksjon. Slik produksjon er i stor grad noe den enkelte forfatter eller kunstner står for alene, eller sammen med noen få andre, og innebærer normalt ganske begrenset bruk av høgskolens ressurser. Den tradisjonelle oppfatningen har vært at i den grad det er interessant å kommersialisere resultatet av slikt arbeid, for eksempel i form av lærebøker, er dette en rett for den ansatte selv. Økonomiske gevinster av slik kommersialisering tilfaller den enkelte forfatter. På den annen side har man mer "industrielle" rettigheter, som patenterbare oppfinnelser, datamaskinprogrammer og databaser. Som en del av sin samfunnsoppgave plikter høgskolen her å bidra til innovasjon og nyskaping.

I det følgende er det valgt å trekke en grense mellom faglitterære frembringelser og mer "industrielle" frembringelser. Punkt 5 vil i hovedsak vil konsentrere seg om de "industrielle" rettighetene. Det understrekes samtidig at hensynet til kommersialisering i høgskolesammenheng alltid skal være underordnet de grunnleggende verdiene knyttet til fri forskning og publisering og formidling av forskningsresultater.

Det bemerkes at samtlige av de immaterielle rettighetene som omtales, bortsett fra retten til databaser som er resultatet av "en vesentlig investering", i utgangspunktet bare kan oppstå hos enkeltpersoner (fysiske personer). Dersom høgskolen skal ha rettigheter til slike resultater, må det derfor skje en overdragelse av rettighetene fra den som har frembrakt det beskyttede resultatet til høgskolen. Problemstillingen blir dermed i hvilket omfang høgskolen kan og bør kreve slik overdragelse.

For å kunne overta retten til åndsverk og databaser etter Åndsverkloven, er det nødvendig at det foreligger avtale om dette. Slik rett til å kreve overdragelse behøver likevel ikke være uttrykkelig avtalt, men kan anses underforstått ut fra den arbeidsavtale den ansatte har med høgskolen. Det generelle synspunktet er her at arbeidsgiver "vinner den rett over åndsverket som er nødvendig og rimelig, hvis arbeidsavtalen skal nå sitt formål, men heller ikke mer"³. Dette understreker at det sjelden vil være snakk om noen fullstendig overdragelse av opphavsretten, bare en begrenset bruksrett i den grad dette er nødvendig for at arbeidsavtalen skal nå sitt formål.

³ Ragnar Knoph, Åndsretten, 1936 s.84.

For patenterbare oppfinnelser følger det av Lov om Arbeidstakeroppfinnelser § 6(1) at høgskolen har rett til å overta rettighetene.

5.2 Kommersialisering av faglitterære publikasjoner og undervisningsmateriale

Bakgrunn

Faglitterære publikasjoner og annet forsknings- og undervisningsmateriale som er et resultat av vitenskapelig ansattes arbeid ved Høgskolen i Bergen, vil normalt være opphavsrettsbeskyttet, jf. Åndsverkloven § 1. Den ansatte har da enerett til å fremstille eksemplarer av og tilgjengeliggjøre materialet for allmennheten, jf. Åndsverkloven § 2.

Vurdering

Som alminnelig regel verken kan eller bør høgskolen gripe inn i sine ansattes adgang til å publisere sin faglitterære produksjon. Unntak fra dette vil i første rekke være aktuelt når det er tale om særlig tilrettelagt undervisningsmateriale der høgskolen har lagt ned betydelige ressurser i produksjonsprosessen. I den grad slikt materiale kan utnyttes kommersielt, bør rettighetsforholdene til materiale avklares mellom høgskolen og de ansatte gjennom avtale.

Produkter som blir til gjennom ansattes kunstneriske utviklingsarbeid bør som hovedregel behandles på samme måte som litterære verk, forskningspublikasjoner etc. Det vil si at den ansatte har alle økonomiske rettigheter ut over det som er direkte knyttet til oppfyllelse av arbeidsforholdet. Dersom HiB investerer i produksjonen, bør det utformes en avtale mellom HiB og de ansatte det gjelder med tanke på at HiB kan få dekket inn sine utgifter ved en eventuell kommersialisering av produktet. Det samme vil gjelde dersom HiB ønsker eierskap eller utvidet bruksrett til fysiske gjenstander som den ansatte produserer. I de tilfellene hvor et kunstnerisk utviklingsprosjekt involverer andre enn HiBs ansatte må forholdet til disse alltid reguleres gjennom en konkret avtale.

5.3 Kommersialisering av patenterbare oppfinnelser

Bakgrunn

Det kan meddeles patent på oppfinnelser som er industrielt anvendbare, som er nye i forhold til hva som var kjent før patentsøknadens inngivelsesdag, og som desuten skiller seg vesentlig fra dette (har oppfinneshøyde), jf. Patentloven § 1(1), og § 2(1). Gjennom et slikt patent oppnår innehaveren en tidsbegrenset enerett til å utnytte oppfinnelsen.

Vurdering

I Arbeidstakeroppfinnelsesloven § 4(1) er det fastsatt at dersom ansatte "som har forsknings- eller oppfinnervirksomhet som sine vesentligste arbeidsoppgaver [har] nådd fram til en oppfinnelse ved utførelsen av disse oppgave[ne] eller en oppfinnelse [er] resultat av en nærmere angitt oppgave som en arbeidstaker er blitt pålagt i sin tjeneste, kan høgskolen [som arbeidsgiver] kreve retten til oppfinnelsen helt eller delvis overført til seg". Den ansatte som gjør en slik oppfinnelse "skal uten unødig opphold gi arbeidsgiveren skriftlig melding om dette med opplysning om hva oppfinnelsen består i". Dersom høgskolen utnytter denne retten til å få oppfinnelsen overdratt til seg, har oppfinneren krav på "rimelig godtgjøring" etter Arbeidstakeroppfinnelsesloven § 7(1). HiB tar her utgangspunkt den såkalte "Princeton-modellen", der inntekter ved kommersialisering av oppfinnelser fordeles med 1/3 til oppfinnerne, 1/3 til universitetet og 1/3 til det forskningsmiljø oppfinnelsen springer ut av, såfremt ikke særlige hensyn tilsier en annen fordeling. Høgskolen vil følge denne modellen.

Høgskolen vil være svært restriktiv med å overta retten til oppfinnelser, med mindre det finnes tungtveiende faglige grunner eller grunner som bidrar til å oppfylle høgskolens samfunnsansvar.

5.4 Kommersialisering av datamaskinprogrammer

Bakgrunn

Den som frembringer et datamaskinprogram, har opphavsrett til programmet, jf. Åndsverkloven § 1(1) og (2) nr 12, forutsatt at programmet er originalt. Opphavsrettsvernet av programmet verner i hovedsak programkoden og variasjoner av denne, men verner derimot ikke programmets underliggende struktur og ideer. Oppfinnelser som utnytter et datamaskinprogram vil etter omstendighetene likevel kunne patenteres, og derigjennom gi enerett til utøvelse av oppfinnelsen, uavhengig av den konkrete utformingen av programkoden.

Vurdering

Opphavsretten til programmet oppstår i første omgang bare hos fysiske personer. Dersom høgskolen som arbeidsgiver skal ha rett til å utnytte opphavsretten, må det derfor skje en overdragelse. Åndsverkloven § 39 g oppstiller imidlertid en regel om at opphavsretten til datamaskinprogrammer som er "skapt av en arbeidstaker under utførelsen av oppgaver som omfattes av arbeidsforholdet eller etter arbeidsgivers anvisninger", går over til arbeidsgiver dersom ikke annet er avtalt. Det er uklart hvor langt denne bestemmelsen rekker i forhold til vitenskapelig ansatte.

Ansatte som frembringer datamaskinprogrammer, har meldeplikt til høgsolen om dette, dersom programmet er del av en oppfinnelse som potensielt er patenterbar.

5.5 Kommersialisering av databaser

Bakgrunn

Etter Åndsverkloven § 43(1) har den som frembringer ”et formular, en katalog, en tabell, et program, en database eller lignende arbeid som sammenstiller et større antall opplysninger, eller som er resultatet av en vesentlig investering, enerett til å råde over hele eller vesentlige deler av arbeidets innhold ved å fremstille eksemplar av det og ved å gjøre det tilgjengelig for allmennheten”. Databasevernet kan etter kravet om ”vesentlige investeringer” verne sammenstillingen av både små og store mengder data, forutsatt at vesentlighetskravet er oppfylt.

Vurdering

Som ved andre immaterialrettigheter, kan rett til å forføy over en database som alminnelig utgangspunktet bare oppstå hos enkeltpersoner. Der databasen er ”resultatet av en vesentlig investering” oppstår retten imidlertid hos den som har foretatt investeringen. I vår sammenheng vil en slik vesentlig investering i de fleste tilfeller komme fra høgsolen, slik at HiB allerede fra frembringelsen av har rettighetene til databasen. Databaser kan likevel være bygget opp eller frembrakt på en slik måte at ansatte eller utenforstående tredjeparter også har rettigheter til delelementer av innholdet i denne. For å sikre at HiB skal kunne utnytte databasen til kommersielle formål, er det derfor nødvendig at høgsolen i forkant av prosjektet sikrer seg rettighetene til anvendelse av slike delelementer gjennom avtaler med sine ansatte og eventuelle utenforstående tredjeparter. På bakgrunn av sine rettigheter i databaser som er frembrakt på grunnlag av en investering fra høgsolens side, vil høgsolen kunne oppstille en meldeplikt for ansatte som planlegger kommersialisering av slike databaser. Det praktiseres i dag meldeplikt til Bergen Teknologioverføring (BTO) for databaser som har et kommersielt potensial. Høgsolen vil fortsette denne praksis og i tillegg vurdere om man bør innføre et sentralt system for registrering av alle databaser ved Høgsolen i Bergen.

5.6 Kommersialisering av fysiske gjenstander

Bakgrunn

I en del tilfeller vil fysiske gjenstander være gjenstand for eller resultatet av forskning. Definisjonen av ”fysiske gjenstander” som er brukt er ”ethvert materielt produkt (organisk, uorganisk og biologisk materiale), herunder substanser, organismer, avlinger og materialer”. Rettigheter til slike fysiske gjenstander skiller

seg fra de øvrige rettighetene som omhandles av høgskolens rettighetspolitikk, i den forstand at det ikke er snakk om immaterielle rettigheter, men eiendomsrettigheter. Forvaltningen av fysiske gjenstander som brukes ved eller er resultater av forskning, har imidlertid så nær sammenheng med høgskolens rettighetshåndtering for øvrig, at det er formålstjenlig å la også disse omfattes av rettighetspolitikken.

Vurdering

Som redegjort for ovenfor i punkt 4 må fysiske gjenstander som er frembrakt med høgskolens ressurser eller på annen måte er samlet inn eller blitt til gjennom dens virksomhet, anses som HiBs eiendom så langt dette ikke er eller vil komme i konflikt med andres rettigheter. På grunnlag av denne eiendomsretten vil høgskolen kunne pålegge ansatte som planlegger kommersialisering av slike gjenstander, meldeplikt om dette. Dette vil bli innarbeidet i arbeidsavtale eller reglement. Hvis slik kommersialisering foretas, vil det på samme måte som ved kommersialisering av immaterielle rettigheter kunne oppstå spørsmål om inntektsfordeling mellom dem som har frembrakt det fysiske materialet, høgskolen, og relevant forskningsmiljø. Praksis er her at man i utgangspunktet følger den tredeling som praktiseres ved inntektsfordeling som følge av kommersialisering av andre resultater.

Vedlegg

Høgskolen sette hausten 2009 ned ei arbeidsgruppe som skulle utarbeide ein overordna policy for høgskolens handtering av immaterielle rettar knytt til resultatata av høgskolens tilsette og eventuelt studentars arbeid. Seksjon for forskning og ekstern samhandling ved forskingsdirektøren har vore ansvarleg sakshandsamar.

Arbeidsgruppa vart sett saman ut frå både kompetanse og representasjon:

Tove Pemmer Sætre, Biblioteket

Alf Emil Slinning, Senter for nyskaping

Anne-Mette Magnussen, Avdeling for helse- og sosialfag

Børge Aadland, Avdeling for ingeniørutdanning

Marit Rong, Avdeling for lærerutdanning

Jon Hoem, Forskerforbundet

Berit Helen Bjørnhaug, Bergen teknologioverføring (BTO)

Atle Våge, SA – Seksjon for forskning og ekstern samhandling var sekretær.

Tove Pemmer Sætre og Alf Slinning veksla på å leie arbeidet.

Arbeidsgruppa leverte rapporten våren 2010, og den tilrådde at høgskolens retningslinjer bør gjelde resultat frå både vitenskapleg- og andre tilsette. Arbeidsgruppa gjorde høgskolen merksam på at den i stor grad har brukt både struktur og formuleringar utvikla av UiB i tråd med avtalen mellom rektorane.

Forslaget frå arbeidsgruppa var på høyring i høgskolen før det vart tilrådd av FoU-utvalet med nokre mindre justeringar. Styret ved høgskolen vedtok retningslinjene 23.06.2010.

Styret vedtok vidare at det i tråd med desse prinsippa skulle utarbeidast rutinar for handtering av tilsette sin rett til eigne forskings- og arbeidsresultat ved høgskolen. Administrasjonen har difor utarbeidd rutinar som er vedtekne både av FoU-utvalet og i styret 30.03.2011.

HØGSKOLEN I BERGEN (HiB) er ein av dei største høgskolane i landet med om lag 700 studentar og 700 tilsette. Vi tilbyr profesjons- og masterutdanningar innan helse- og sosialfag, ingeniørutdanning, økonomisk-administrative fag og lærarutdanning. Gjennom profesjonsutviklande forskning legg vi grunnlaget for eigne doktorgradsutdanningar, og på sikt er målet å oppnå universitetsstatus. I 2014 er høgskolen samlokalisert i nytt høgskolebygg på Kronstad.

HØGSKOLEN I BERGEN

Postboks 7030, Nygårdsgaten 112, 5020 Bergen
Telefon: 55 58 75 00, post@hib.no, www.hib.no

HØGSKOLEN I BERGEN